

Mészáros László

Gondolatok a katonai védő és a katona terhelt (sajátos védekezés szükségessége, egyenruhás védő vagy védői lista) kérdésköreiről, valamint a fiatalkorú terheltről a katonai büntetőeljáráásban.

A jelenleg hatályos büntetőeljárási törvény XXII. fejezete tartalmazza a katonai büntetőeljárás szabályait. Ezek között azonban egyetlen olyan rendelkezés sem található, amely a védőre, vagy a védelemre vonatkozóan az általános szabályozástól eltérne. A Be. 489. §-a tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy mikor kötelező védő részvétele a tárgyaláson:

- ha a bűncselekményre 5 évi, vagy ennél hosszabb szabadságvesztést rendel.
- a Be. 46. §-ában szabályozott esetekben és
- ha pótmagánvádló lép fel.

Ez azonban megegyezik az általános szabályokkal. Megfeleltethető a Be. 46. §-ában írt kötelező védelem, illetve a Be. 242. §-ában írt kötelező tárgyalási védői részvétel eseteinek. A Be. 469. §-ában foglaltak szerint e törvény rendelkezéseit a katonai büntetőeljáráásban az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ezek után tehát inkább az a kérdés, hogy indokolt-e, hogy a katonai büntetőeljáráásban a védői részvétel (a védői jogok, esetleg az a kérdés, hogy ki lehet védő) külön szabályozása kerüljön.

A jelenleg hatályos eljárási törvény rendszerében a védőre vonatkozó szabályozás megfelelő abban az értelemben, hogy az egyes katonai büntetőeljáráásban jellegzetes, vagy visszatérő gyakorlati problémák nem szoktak felvetődni. A védővel kapcsolatos problémák általában ugyanazok lehetnek, amelyek a nem katonai eljárásban is felmerülnek.

Csak felidézve a védőre vonatkozó általános rendelkezéseket: az alapvető rendelkezések között találhatóak a Be. 5. §-ban a védelem jogának deklarálása és leglényegesebb garanciális szabályok, a büntetőeljárás résztvevői között a 44-50. §-ok között találhatóak a védőre és a védelemre vonatkozó általános szabályok, köztük a kötelező védelemre vonatkozó rendelkezések; illetve a Be. 242. §-a, amely a tárgyaláson való kötelező védői részvételt szabályozza. Ugyanilyen rendelkezések vonatkoznak a fellebbviteli eljárásokra, továbbá a törvény számos helyen szabályozza a védő által gyakorolható jogokat, illetve kötelezettségeket az eljárás menetében elhelyezve azokat.

Természetesen a védőre vonatkozó szabályozás nem lehet független a büntetőeljárás kódex esetében a szabályozás egészétől. A katonai büntetőeljárás esetében ez azt jelenti, hogy a védővel kapcsolatos rendelkezések sem függetlenek a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó személyek körétől, és általában a katonákra vonatkozó eljárás beágyazottságától, vagy az erre vonatkozó szabályozás elkülönültségétől.

Speciális rendelkezés a védő tekintetében 2005. január 01-ig létezett. Ekkor a 2004. évi CXXXI. törvény hatályon kívül helyezte a Be. 489. § c./ pontját, mely szerint kötelező volt a védői részvétel a tárgyaláson abban az esetben is, ha a vádlott hadköteles katona volt. Az általános hadkötelezettség alapján teljesített sorkatonai szolgálat békeidőben történt megszűnése eredményezte ezen rendelkezés, valamint a hadköteles katonának a bűnügyi költség viselésére vonatkozó speciális szabálya hatályon kívül helyezését.

Jelenleg tehát nincs a védelem, a védő tekintetében olyan eltérő szabály, amely ne fedné le a védőre vonatkozó általános rendelkezéseket. Nincs a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó személyek körében olyan, a helyzeténél fogva speciálisabb csoport, amelynek esetében az általánostól eltérő szabályozás lenne indokolt. Természetesen elméletben tudunk olyan szituációt, helyzetet említeni, amikor szükség lehet a védelem biztosítása érdekében eltérő szabályokra (pl. missziós tevékenység során történt bűnelkövetés kapcsán), azonban eddig a bírói gyakorlatban ezzel kapcsolatban probléma nem merült fel.

Az általam kidolgozandó téma megjelölésében írt, a sajátos védekezés szükségessége, egyenruhás védő, vagy védői lista kérdésköre olyan probléma, amelynek megoldása egyaránt biztosítja a katonai életviszonyok, az eltérő szabályozás, a katonai büntetőjog, mint speciális joganyag ismeretében megnyilvánuló szakszerűséget, de eleget tesz a terhelt érdekében eljáró szervezetileg sem befolyásolt védelem követelményének.

Mielőtt a szóba jöhető megoldásokkal foglalkoznánk, szükséges tisztázni, hogy milyen elveket kell figyelembe venni a vizsgálatnál. Az Európai Unió Alapjogi Chartája az igazságszolgáltatásról szóló 47. cikkében rögzíti, hogy mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem, és képviselőt igénybevételehez, valamint 48. cikkében deklarálja, hogy minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke szerint az ellene emelt vád elbírálásához mindenkinek teljes és egyenlő joga van, hogy személyesen, vagy általa választott védő útján védekezhessen, amennyiben védője nincs, tájékoztatás a védő választására vonatkozó jogáról, és minden olyan esetben, amikor az igazság érdekei megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, és ingyenesen, ha nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges eszközökkel.

Az Alaptörvény 28. cikkében foglaltak szerint a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.

A védőválasztás tehát egy olyan általános követelmény, amelynek a katonai büntetőeljárásban is érvényesülnie kell. Annak teljes egészében, vagy minél kisebb korlátozással kell megvalósulnia. A másik követelmény, amelynek a szabályozás során eleget kell tenni, a magas fokú szaktudás a védő részéről a katonai büntetőeljárás során. Ez a speciális szabályok és élethelyzetek minél alaposabb ismeretét feltételezi. Amikor a katonai büntetőeljárásról beszélünk, nem feledkezhetünk el arról, hogy milyen személyi kör mely bűncselekményei tartoznak ide: a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjának minden bűncselekménye, valamint a rendőrség,

az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmények. Ezen kívül összefüggés alapján a fenti személyek bármely bűncselekménye, illetve rajtuk kívül álló személyek cselekményei, ha a felsoroltak cselekményével való szoros összefüggés miatt az elkülönítés nem lehetséges.

A jelenlegi szabályozás mellett viszonylag állandó arányban indulnak eljárások katonai bűncselekmények miatt, azonban épp a rendőrök és a büntetés-végrehajtási testületi tagok száma, életviszonyaik specialitása miatt a katonai büntetőeljárások között jelentős és növekvő arányt képviselnek a hivatali és korrupciós bűncselekmények. Ma már a katonai büntetőjogi gyakorlatban legalább akkora jelentősége van ezen területek szabályai ítélkezési gyakorlata, a hozzájuk kapcsolódó eljárási szabályok, és az életviszonyok ismeretének, mint a katonai bűncselekmények esetében. A Btk. XLV. fejezetben írt bűncselekmények esetében is megállapítható, hogy egy formálódó, élő jogterületről van szó. Ha a büntető törvény szövegének változása az adott tényállások tekintetében nem is nagy gyakorisággal következik be, de az alapul fekvő élethelyzetek, életviszonyok, a törvényi szint alatti (belső) szabályozás bonyolultabbá válása egyre újabb értelemezést kívánnak a gyakorlat részéről.

A fentiekre figyelemmel határozottan kijelenthető, hogy az 1912. évi katonai bűnvádi perrendtartásban írt megoldás, hogy a katonai büntetőeljárásban a védelmet jogvégeztség nélküli hivatásos katonák is elláthatják, nem elfogadható. Hiányzik a jogász szakképzettség, de elfogadhatatlan az is, hogy szervezetileg függésben álló személy képviselje a terhelt érdekeit. Feltehetően ma ilyen védőt az eljárás alá vont személy sem választana, nehéz lenne meggyőzni arról, hogy ez a védő képes lenne védence érdekeit a szervezeti érdek elé helyezni, ami pedig a független ügyvédi védelem esetén megvalósul.

Nem látom realitását annak a megoldásnak sem, hogy egy katonai jogi szolgálton, hivatalon belül valamilyen rotáció alapján

időszakosan, vagy kijelölés útján esetileg védői feladatokat is végző hivatásos katonai jogászok lássák el a büntetőjogi értelemben vett katonák védelmét. Ez az angolszáz országokban - a legkiforottabb formájában az Egyesült Államokban - ismert megoldás igen jó lehetőséget teremt a problémák rugalmas, gyakorlatias kezelésére, az eljárás során a katonai érdek elsődlegességének biztosítására. Nem kétséges, hogy ez az ún. egyenruhás ügyvéd messzemően biztosíthatja a védőtől elvárható szakszerűséget. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy hasonló kritika érné, mint a fentebb írt hivatásos katona laikus védőt, tehát hogy nincs megfelelően biztosítva a védő szervezeti függetlensége, ezáltal a terhelt érdekeinek teljes mértékű védelme. Ezen szubjektív vélekedésen túl azonban tény, hogy ilyen fajta szolgálat jelenleg nálunk nem létezik. Álláspontom szerint a Magyar Honvédség jelenlegi létszáma, rendeltetése, feladatai, valamint a tagjai által elkövetett bűncselekmények száma ezt nem is indokolja. A katonai igazságszolgáltatás területén ma épp ellentétes tendencia érvényesül, hiszen 1991-ben a katonai bíróságokat, majd utóbb a katonai ügyészi szervezetet integrálták a rendes bírói és ügyészi szervezetbe. Ennek megtörténtét követően nem látom realitását, de indokoltságát sem a védő tekintetében ilyen típusú megoldásnak. Annak figyelembe vétele mellett pedig, hogy a magyar jogi szabályozás szerint mely személyek milyen bűncselekményei tartoznak a katonai büntetőeljárás hatálya alá, a magyar honvédség tagjaira vonatkozó eltérő megoldás jelentős mértékben megosztaná a büntetőjogi értelemben vett katonákra vonatkozó eddig egységes eljárást és szükségtelenül túlbonyolítaná a szabályozást.

A katonai védői lista intézménye 1990. január 1-ig élt. Főszabály szerint katonai büntetőeljárásban kizárólag az az ügyvéd járhatott el védőként, akit az igazságügyi miniszter ebbe a névjegyzékbe felvett. Az 1980-as években konkrét büntető ügyekben több kritika is érte ezt a megoldást, melyeknek az volt a lényege, hogy a terhelt nem, vagy csak korlátozottan élhet védőválasztási jogával, illetve, hogy olyan személyek szerepelnek a listán, akiknek a lojalitása nem teszi lehetővé, hogy védencük érdekeit a hatékonyan képviseljék. Kétségtelen, hogy az ún. listás katonai védők érdeklődésük, gyakorlatuk, képzettségük folytán igen szakszerű,

hatékony védelmet fejtettek ki. A lista esetében azonban nem lehetett tudni, vagy legalábbis nem volt nyilvános, hogy arra milyen feltételek mellett lehetett felkerülni és ez a körülmény gyanakvást és ellenérzést generált. A 80-as években a kritikák konkrét büntetőügyekben is megfogalmazódtak, előfordult, hogy a vádlott nem akarta elfogadni a kirendelt katonai védőt, vagy nem akart a listáról jogi képviselőt igénybe venni. Feltehetően ennek hatására már 1990. január 01-ét megelőzően enyhült a gyakorlat, és lehetővé vált a vádlottak számára a katonai büntetőeljárásban a listán nem szereplő ügyvédet védőnek választani, de csak esetileg, az igazságügyi miniszter egyedi engedélye alapján.

A katonai védői lista megszüntetését követően egyre nagyobb számban láttak el korábban katonai büntetőeljárás során el nem járt ügyvédek védői tevékenységet katonai büntetőügyekben. Mára kialakult az ügyvédek azon köre, akik rendszeresen eljárnak katonai büntetőügyekben. Volt katonai ügyészek, bírák, honvédségi, vagy rendészeti szervek érdekképviselői által tartósan megbízott ügyvédek, volt katonai jogászok, illetve olyan magánügyvédek, akik érdeklődésük folytán önképzés által szerezték meg a szükséges ismereteket, valamint a napi munkavégzés során a kellő gyakorlatot. Nem véletlen, hogy ma egyre több ügyvéd, ügyvédi iroda tünteti fel a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyeket a profilja ismertetésekor. Ebben közrejátszik az is, hogy a katonai védői lista megszüntetésével lényegében egyidőben az ügyvédi pálya is felszabadult a létszámkorlátozás alól, és az ügyvédi tevékenység is egyre inkább a specializálódás irányába fejlődik.

A katonai büntetőeljárás vonatkozásában is el kell fogadni Fenyvesi Csaba azon megállapítását, hogy a modern büntetőeljárásban a védői szerepkört csak hivatásos, széleskörű jogi és kiriminalisztikai ismeretekkel rendelkező, az eljárás többi résztvevőjétől független, önálló jogállással bíró, a terhelt érdekében eljáró védőügyvéd láthatja el hatékonyan. A védői szerep ezen definíciója eleget tesz azoknak a követelményeknek, amelyek a büntetőeljárásra vonatkozó alapvető elvek megkövetelnek. Ha ezen nem lépünk túl, az eljárás akkor is korrekt módon lefolytatható. Mégsem véletlen azonban, hogy Hautzinger Zoltán doktori

értekezésében a hiányérzetét fogalmazza meg. Nyilván egy, az általánostól eltérő jogterület speciális ismereteket feltételez, ha hatékony védelmet várunk el. Személyes véleményem szerint azonban nem elsősorban valamely különös szervezeti megoldás, lista alkalmazása, hanem elsősorban speciális képzés, képzettség, gyakorlat megszerzése, az adott terület iránt való érdeklődés az, amely megoldás alapját képezheti. Nincs konkrét elképzelésem arról, hogy ennek mi lehet a megfelelő formája, csupán ötletszerűen gondolok arra, hogy egy katonai és rendészeti szakjogász képzés, egy ilyen jellegű másoddiploma megfelelő szakismereteket biztosíthatna a katonai büntetőeljárásban való hatékony védelem ellátásához. Önmagában a katonai védői lista, mint forma nem elutasítandó abban az esetben, ha az ajánlás jellegű, nem jelent kizárólagosságot az arra felvett ügyvédek vonatkozásában, tehát nem korlátozza a védőválasztást. Egy ilyen listára történő felvétel alapja épp a képzettség igazolása lehet, és ezáltal az a követelmény is megvalósul, hogy nem ismeretlen a kiválasztás szempontja. Természetesen az már egy másik kérdés, hogy ennek meg kell-e jelennie a törvényi szabályozás szintjén.

***

A büntetőeljárás törvénynek a katonai külön eljárásra vonatkozó fejezetében a 492. § tartalmazott 2006. július 01-ig olyan szabályozást, hogy katonával szemben a XX. fejezet (a fiatakorúak elleni büntetőeljárás) rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. Ezen tilalom hatályon kívül helyezésre került, és nincs olyan további törvényi szabály, amely a katonai büntetőeljárásnak és a fiatakorúakra vonatkozó eljárásnak az egymáshoz való viszonyát rendezné. Jelenleg már nincs jogszabályi alapja a tiltásnak, mert a szolgálati és jogállási törvények nem teszik lehetővé, hogy fiatakorú személy egyidejűleg büntetőjogi értelemben vett katonának is minősüljön. Nem jelenti azonban azt, hogy fiatakorú személy összefüggés alapján ne kerülhetne a katonai büntetőeljárásba terheltként. Erre az esetre vonatkozóan az eljárási törvény nem tartalmaz rendelkezést, azonban a katonai bírói gyakorlat

egyértelműen szabályozta a helyzetet, amikor eseti döntésekben kifejtésre került, hogy a katonai büntetőeljárás lefolytatása során a fiatalkorú terheltet vonatkozásában mindazon speciális rendelkezést alkalmazni kell, amely egyáltalán a katonai büntetőeljárás során biztosítható. Nyilván vannak olyan szabályok, amelyek a katonai büntetőeljárás keretei között nem tarthatók be, mások alkalmazásának azonban nincs akadálya. Érdekes lehet annak vizsgálata, hogy a betartható szabályok között tehető-e különbség súlyuk, esetleg garanciális jellegük alapján. Szükséges-e megjelölni azon rendelkezéseket, amelyeket mindenképpen kötelező betartani, másokat pedig csak lehetőség szerint. Megállapítható azonban, hogy az utóbbi években – a sorkatonai szolgálat megszűnése miatt egyre kevesebb fiatalkorú terhelt jelenik meg a katonai büntetőügyekben, továbbá, hogy – semmiféle probléma nem merült fel a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alkalmazásával kapcsolatban ez mára kialakult gyakorlatnak tekinthető. Tehát garanciális értelemben többletet jelenthet annak jogszabályi felsorolása, hogy a fiatalkorúakra vonatkozóan mely szabályokat láttuk indokoltnak kötelezően betartani a katonai büntetőeljárás során, de feltehetően ennek ilyen részletes szabályozása jelenleg indokolatlan.